

8. Protsenko, O. A. (2001), "Evolution of the Ukrainian Historical Novels of the 90th of the XX Century", Thesis for Cand. Sc. (Philology), 10.01.01, Zaporizhzhia, Ukraine.
9. Danylina, O. V. (2009), *Evolutsiia obrazu hetmana Ivana Mazepy v ukrainskii i zarubizhnii literature XVII – XX stolit* [Evolution of the Ivan Mazepa's Figure in the Ukrainian and Foreign Literature of the XVII – XX Centuries], TOV «Vydavnychi budynok MMD», Melitopol, Ukraine.
10. Horbach, N. V. (2002), "Historical Prose by Yurii Mushketyk", Thesis for Cand. Sc. (Philology), 10.01.01, Zaporizhzhia, Ukraine.
11. Papadopoulou, E. (2013), "De l'Histoire à la littérature et de la littérature à la vie : une étude comparée de sept romans européens contemporains", Thèse de doctorat (Littérature générale et comparée), Paris, France.
12. Popadynets, O. O. (2009), "Historical Novel by Walter Scott and Mykhajlo Starytskii: Reception, Typology", Thesis Abstract for Cand. Sc. (Philology), 10.01.05, Ternopil, Ukraine.
13. Arendt, H. (2002), *Mizh mynulym i maibutnim* [Between the Past and the Future], Dukh i Litera, Kyiv, Ukraine.
14. Brovko, O. O. (2014), "Alternative Literary Version of the Past in the Modern Literature: Attempt of Typology", *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist*, vol. 3, pp. 189–197.
15. Elias, J. A. (2001), *Sublime Desire : History and Post-1960s Fiction*, JHU Press, Baltimore, USA.
16. Polishchuk, O. L. (2016), "Alternative History in Modern Literary Process", Thesis for Cand. Sc. (Philology), 10.01.06, Starobilsk, Ukraine.
17. Beigbeder, F. (2003), *Windows on the World*, Folio, Paris, France.
18. Beigbeder, F. (2006), *Windows on the World*, Translated by Marder, R. V. and Nohina, O. M., Folio, Kharkiv, Ukraine.
19. Beigbeder, F. (2009), *Un roman français*, Grasset, Paris, France.

УДК 821.161.2Л-1.09:94

ІСТОРИЧНІ ВІЗІЇ ПОЕЗІЇ Ю. ЛИПИ

Шапіро В. Й, к. філол. н.
м. Запоріжжя, Україна
 ladymyr@ukr.net

Стаття присвячена аналізу історичних мотивів у поетичній творчості Ю. Липи. Виокремлено основні тенденції його творів у цьому аспекті. Актуальність історичної лірики Ю. Липи зумовлена новими викликами сьогодення, які потребують її переосмислення.

Ключові слова: поезія, образ, історія, поет, автор

ИСТОРИЧЕСКИЕ ВИЗИИ ПОЭЗИИ Ю. ЛИПЫ

Шапи́ро В. И.
г. Запорожье, Украина

Статья посвящена анализу исторических мотивов в поэтическом творчестве Ю. Липы. Выделены основные тенденции его произведений в этом аспекте. Актуальность исторической лирики Ю. Липы обусловлена новыми современными вызовами, которые требуют переосмысления.

Ключевые слова: поэзия, образ, история, поэт, автор.

HISTORICAL MOTIFS IN Y. LYPA'S POETRY

Shapiro V. I.
Zaporizhzhya, Ukraine

Historical motifs of Y. Lypa's poetry are highlighted and analyzed in this article. The historical or historical-sophiologic lyric poetry have been chosen among a great variety of all poetries. They were viewed with the help of historical-functional, historical-typologic methods. The main motifs were marked out in historical-sophiologic lyric poetry of Y. Lypa. Bible motifs and images are the most wide-spread among them. The author uses the images of God, Saint Yuriy repeatedly, also the images of grapes or grape-vine are used to symbolize the nation. The poet always highlights God's blessing and support in the protection of Motherland

given to the persona who personifies Ukrainian forces. The image of Ukrainian warrior goes through the whole historical poetry of Y. Lyba. It is a brave, unbroken, fearless soldier that gives life for the defense of his Motherland. In the poem "Parada vnochi" we can see the warriors who already knew that they went to their doom, but it did not stop them, they were not stopped either by absence of bullets, clothes, or by poor material support of the troops. By depicting the defenders the poet refers to famous Cossack military past. Also, he shows emotional drama of the soldiers who were forced to lay down arms and leave their native country. In his poems Y. Lyba tries to find and reveal the reasons of the defeat in the liberation campaign. In some of his poems the author shows the weaknesses of our mindset that prevented us from the successful fight. Y. Lyba arrives at the conclusion that the most important and dangerous enemy was the domestic one – compatriots that betrayed state interests. The real historical images and events are represented in the number of poems. In particular, the author uses the images of Mazepa, Byron, Napoleon. The poet depicts the following historical events: battle of Loyev, fire in Duvra on the monitor "Glatton", a historical fact known as "Sud Sirka". In the group of poems the author glorifies the Ukrainian nation, describes it as a great and undefeatable nation. Significant influence of his ideologic nationalism poems can be noticed in these pieces of work. Poetry writing of Y. Lyba should be researched from the perspective of history, these two components should be considered integrally in the poet's work.

Key words: poetry, image, history, poet, author.

Постановка проблеми. Події останніх років змушують суспільство переглянути своє ставлення до історії, процесів державотворення, національної самоідентифікації. У чомусь подібні випробування наш народ вже проходив у першій половині ХХ ст. Ті події знайшли свій відбиток у творчості Ю. Липи. Осягнувши її, враховуючи нові реалії, ми зможемо віднайти деякі відповіді на актуальні сьогодні питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Ю. Липи була об'єктом дослідження М. Васьківа, М. Ільницького, Н. Лівницької-Холодної, М. Слабошпицького, Л. Череватенка та багатьох інших. Проте події в політичному житті підвищили актуальність доробку поета і досліджень, із врахуванням нових викликів, ще немає.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У ліриці Ю. Липа намагався віднайти причини поразки в національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр., віднайти "рецепт" вдалих дій, які змінили ситуацію. Враховуючи той факт, що історія починає повторюватися, погляди поета набирають нової ваги і потребують нового осмислення.

Мета статті. Виокремити, проаналізувати історичні візії в поезії Ю. Липи з урахуванням викликів сучасності.

Поетична творчість Ю. Липи сповнена історичними мотивами, роздумами, рефлексіями. Це і не дивно, оскільки поет за примхою долі потрапив у буремний вир подій визвольних змагань 1917–1921 рр., брав активну участь у бойових діях. Далі в його житті була еміграція, активна громадська діяльність, врешті Друга світова війна. Усі ці історичні події і велика любов до України наклали свій відбиток на його творчість. З-під його пера, окрім поезій і прозових творів, з'явилися праці філософсько-ідеологічного характеру, де яких автор розкриває своє бачення української нації, її розвитку, історії. Не дивно, що такі ж мотиви фіксуємо і в поезії Ю. Липи. Загалом у збірках автора ("Світлість", "Суворість", "Вірую") віршів, де постають конкретні історичні події чи особи, не так вже й багато, але історичні мотиви виділяємо в переважній більшості творів. Автор змальовує свою сучасність окремими образами, своєрідними мазками, які складаються у велику історичну картину. Поет не тільки намагається зафіксувати настрій, відчуття, думки, а й шукає причину поразки у визвольних змаганнях 1917–1921 рр., звертається до історії, простежує вади українського менталітету. Тож поезія Ю. Липи сповнена історіософічністю.

У першій збірці "Світлість" ці вірші позначені медитативністю: у них з'являються образи-натяжки, які створюють лише певний настрій, вони переважно символічні (образ невідомого в поезії "Легконогими кіньми пробігли веселощі в гаю"; та, що втрачена (Батьківщина), образ журби, відьми і королеви тощо).

Щодо інших збірок – то там акценти змінюються, образи стають конкретнішими (воїн, селянин, Нація), а мотиви чіткішими. Автор називає ворогів, причини поразки, її наслідки. А збірка “Вірую” – це бачення емігранта, який звертається до своїх співвітчизників за кордоном, до їхньої історичної пам’яті, національної самосвідомості.

У історіософській ліриці поета виділяємо кілька основних напрямів, зокрема один із них – біблійний. Поезія Ю. Липи сповнена багатьох згадок, звертань або ж посилянь у тій чи іншій формі на Бога. Поет часто звертається до біблійних образів, мотивів, персонажів. У кількох поезіях вони виходять на чільне місце, допомагаючи ліричному герою в його боротьбі, тим самим підтверджуючи Боже благословення на його діяння.

У поезії “Василиск” ліричний герой бере собі в допомогу однойменний символ: “Я взяв собі за знак – немилосердя” [1, с. 91], який робить його фактично непереможним. У реальному житті українським воїнам явно не вистачало цього помічника, який зміг би в собі втілити “жорстокий зів ... сповнений отрутою князів” [1, с. 91]. Наявних фактичних сил, матеріальної бази, народної підтримки, на жаль, не вистачило для переможного результату визвольних змагань 1917–1921 рр., тож автор звертається за допомогою до міфічних істот.

Сповнений біблійними мотивами і сюжет поезії “Князь полонений”. Герой отримує Боже повеління звільнити вівтар Єрусалиму: “Град Божий визволь із полону” [1, с. 92]. Сповнений натхнення князь програє битву: “Та демон пристрасної гри / Зв’ялив оковані долоні” [1, с. 93]. Духовно він вщент розбитий. Цілком зрозуміло, що під князем автор розуміє українські війська, під Єрусалимом – Україну. У творі поет розкриває важкий моральний стан воїнів після поразки у визвольних змаганнях 1917–1921 рр.: “Ті ночі ганьби Божих слів / Розп’ялись чорними шатрами” [1, с. 93], “Мій дух покутує із псами” [1, с. 95]. Ця поразка надломилася, та все ж не зламала героя, за першої нагоди він готовий знову стати до бою: “Над вами меч мій заблещить, / І встану я на дні нові” [1, с. 95].

У поезіях “Св. Юрій”, “Чернь” Ю. Липа звертається до образу Святого Юрія, який виступає символом непереможності. У першому творі він приходить до “нації, народженої з вогню,” на допомогу, роблячи її непереможною: “Розбігається отрутна мла / Від проміння дивного лица” [1, с. 114]. Святий спускається з небес сам, демонструючи тим самим Боже благословення і підтримку в боротьбі з ворогами. Та реальні обставини були іншими. Незламного духу військ УНР, УГА та інших українських формувань не вистачило для перемоги над ворогами, якими вони були оточені з усіх боків. А от у творі “Чернь” образ Святого Юрія вимальовано в інший спосіб. Насувається “чернь” – “тіло тяжке, більмооке, жабине, руйнне” [1, с. 131], і народ повстає проти нього і просить благословення у Юрія в боротьбі проти ворога: “Благослови меча взяти ... Визволяти край наш з полону ... Для щастя всього світу!” [1, с. 131]. Під злою силою автор розуміє більшовицькі війська, які насувалися на Україну. Привертає до себе увагу згадка про всесвітню значущість цієї боротьби. Згадаємо, що Західний світ ставився з великою пересторогою до більшовизму, тож успішна боротьба проти нього українських сил мала би їх дуже зацікавити. Однак свій історичний вибір західні країни зробили на користь Польщі, і українські сили без матеріальної і технічної підтримки змушені були врешті скласти зброю. Отже буфером між СРСР і Європою стала Польща. Та майже через сто років ситуація починає повторюватися, і знову набирає актуальності рядок: “Для щастя всього світу” [1, с. 131], оскільки від результату подій сьогодення на Сході і Півдні нашої країни багато в чому залежить світова рівновага сил.

Ю. Липа неодноразово звертався в поезії до образу виноградної лози, який є одним із найуживаніших у Біблії, що символізує народ. Ця лоза “нефоремна”, оскільки українці ще перебували на стадії становлення, лише тільки виборювали свою державність.

А от у поезії “Виноградник” цей образ обіграно детальніше. Автор одразу визначає, що “кетяги ... То – Вітчизни грона” [1, с. 165], які розквітли в полі. Та з’являються вершники і починають його топтати. І то було найбільше горе – оскільки вони нищили свій виноград, свій народ. Автор підводить нас до думки, що головну причину втрати державності варто шукати серед своїх земляків, які не змогли досягнути, зрозуміти усю вартість виноградної лози. Прикро, але такий висновок актуальний і для сьогоденного нашого суспільства.

Регулярно в історіософській ліриці Ю. Липи з’являється образ українця-воїна. У “Парада вночі” це відважні й хоробрі солдати, що не зважають на матеріальні, технічні скрути, і без вагань йдуть на смерть: “Вперед, вперед, несповнені бажання!” [1, с. 90]. Яскравими рядками, які розкривають ставлення поета, завершується твір “Епітафія”: “Одно святе є в світі – кров людей хоробрих, / Одні живуть могили – вірних Батьківщині” [1, с. 111]. Різні образи війська постають у поезії “Війна”. Спочатку це непереможний, всесильний “Українець-Воїн”, що б’є ворога: “Він побіди сіє, / Б’ючи межі очі / Тебе, Росіє!” [1, с. 116]. Найкращим втіленням такого солдата є козак, якого ведуть вперед величні звитяги минулого: “В його часи минулі / Се – наче в огнищах путь” [1, с. 117]. А наприкінці з’являється образ солдатів, що сумніваються, вагаються, але то коротка мить, яку проганяє “Орел золотий Побіди”: “Непереможні будьте, діти, / Сам так Бог хоче!” [1, с. 118]. Як бачимо, автор в чергове згадує Бога, підкреслюючи його благословення. Така позиція автора проходить через усю його поезію.

У поезіях Ю. Липи вимальовується сучасність автора. Сповнений трагізму вірш “Відступ”, де постають воїни, змушені відступати з рідної землі: “Державо, ти була як огненна злива! / Державо, прощай!” [1, с. 134]. Рядком “І коло Неї люде в подертій одежі” [1, с. 134] автор посилається на поганий матеріальний стан армії, що було однією з головних причин програної війни за державність. У другій частині поезії Ю. Липа розкриває долю тих воїнів, які опинилися на “різних гранітах Європи” [1, с. 135], а також на інших материках: хтось іммігрував до Бразилії, Канади, Куби, дехто працював шахтарем у Шлезьку, студіював у Празі. Але усіх тих людей у різних куточках світу об’єднувала віра, надія у державність України, що вони “билися не надаремно” [1, с. 135]. Своїм сучасникам, як і собі, поет виносить вирок у таких рядках: “Хто є бездомний нині, – дому не збудує, / Хто є самотній нині, – буде довго сам” [1, с. 109]. У деяких творах виділяємо рядки, у яких автор змальовує тих, хто також приклав руку до поразки українських військ. В одній поезії це “продажний син, розгавканий / і брехучий ... сіє сліпу руїну” [1, с. 137], в іншому творі їх названо “убійниками душі” [1, с. 127]. Автор має на увазі тих, хто підтримав і пропагував нову владу, більшовизм, комунізм. Згадує Ю. Липа й інших: “Мужі й панове мого краю бенкетують, / а грізно / Сталь чужинців і демон хаосу заміряються / в серце народу” [1, с. 137], що розкошують і знаходять свої вигоди під час війни, нехтуючи інтересами держави, народу. Такі висновки актуальні і до нинішнього часу. У згаданому вже нами вірші “Виноградник” Ю. Липа художньо змальовує співвітчизників, які самі знищили державність своєї країни: “... і були це свої / З тавром скажености, і страху, і зневіри” [1, с. 165]. І це для автора є чи не найбільша ганьба – нищення свого краю. Але прикметно, що поет називає цей період лише іспитом, випробуванням нації, народу на витривалість і силу духу: “Це тільки мить і проба. / Господар є. То – Бог. І Він лозу відновить” [1, с. 166], у інших рядках: “Шли нам, Найвищий, бичуй нас, – / нам певне потреба” [1, с. 167]. Поет, вдивляючись у недалеке майбутнє, бачить, як прокидається український народ: “Не тисячі, а армії, мільйони” [1, с. 129] і він врешті скидає правління Кремля над собою: “Тримає в кігтях Кремль, / Драконе Росії, твої минули роки” [1, с. 129]. Як показала історія, СРСР проіснував сімдесят років, а розпад був не таким трагічним і кривавим, як передрікав Ю. Липа. Але привид СРСР, або ж “руського миру” знову починає з’являтися на історичних теренах, і Україні ще треба буде доводити і захищати свою державність як від зовнішніх ворогів, так і від внутрішніх.

У ряді історіософських поезій Ю. Липа вдавався до історичних подій або ж постатей. Образ англійського поета Байрона постає в однойменній поезії. Ю. Липа виділяє його принципівість, войовничість: “Свої рядки вощенні він кидав ... у юрбу”, “Орел його шалів” [1, с. 96], а це були саме ті риси, якими мали б володіти українські поети, своїм словом підіймати дух народу, виховувати його свідомість.

Реальний історичний факт покладено в сюжет “Балади минулої війни”. У Дуврі 1918 р. на моніторі “Глаттон” сталася пожежа, і оскільки на кораблі було багато вибухівки, то прийняли рішення його затопити, поки пожежа не перекинулася на бойові снаряди. У результаті цієї трагедії загинуло майже вісімдесят осіб, але у творі поет говорить лише про двадцять шість моряків, які втілюють непереможність, незламність духу, гордість, що віддали своє життя заради інших. Автор висловлює велику шану тим, хто загинув, і тим, хто віддав такий важкий наказ: “Перед тобою вгинаю коліно” [1, с. 105].

Ще одна історична особа, а саме Корнелій Клеменс, що був консулом Верхньої Германії (72–75 рр.) у часи Римської імперії, постає в поезії “Лиш королем”. Клеменс дає можливість рабам обирати улюблену працю, яку ті виконували найкраще. Та один раб на питання, що ж він вміє робити найкраще, відповідає, що лише бути королем. Врешті його страчують. Тож виходить, що більшість пристосовується і лише один – не зміг. А цього замало, аби скинути консула. Поет прославляє незламність, нескореність духу.

Не обійшов Ю. Липа епізод, який відомий в історії як “Суд Сірка”. Після звільнення бранців отаман дає можливість усім, хто бажає, повернутися назад до ханства: “Верталась спішно міць до ворогів велика” [1, с. 149]. Всіх, хто пішов назад, було страчено як зрадників. Поет наводить цей епізод з явною алюзією на свою сучасність, коли багато хто “збусурманився” і готовий був пристати на ворожий бік або ж зайняти нейтральну позицію.

Також козацькі мотиви панують у творі “Лоїв”. В основу лягла битва між поляками на чолі з Я. Радзивіллою та козаками під керівництвом М. Кричевського, що відбулася 1649 р. Українці програли, їхній ватажок загинув. Але їхні мертві тіла виглядали грізно та войовничо: “Сі трупи дивні з поглядом твердим / За рядом ряд підводились помалу” [1, с. 147]. Навіть після смерті вони наганяли страх на ворога: “І глянув князь: на сотні тисяч гін ... наказав вертатись ... Він утікав” [1, с. 148]. Моральний дух загиблих був живий: “Були безсмертні ті, хто боронив, / Були живі, ці мертві на кордоні” [1, с. 148]. Ці рядки Ю. Липа поширював не тільки на козаків, але і на своїх сучасників, які загинули під час війни.

В одній із поезій Ю. Липа використав образ Наполеона. Француз з’являється посеред Києва, розмірковуючи над подальшими діями. Зрозуміло, що такого факту в історії не було, тим паче, що події розгортаються в часи автора. Наполеон роздає накази, які треба виконати задля перемоги. Цими словами Ю. Липа підкреслює недоліки українських сил. Згаданий Наполеоном рецепт перемоги залишається актуальним і понині: “Українську скоріте стихію! ... Покоривши себе, покоримо світ! / Геть слов’янські мрії сонні!” [1, с. 125]. Наприкінці поезії з’являється образ хорунжого, який символізує надію на появу “українського Наполеона”.

В історіософській ліриці Ю. Липи простежуються певні тенденції щодо прославлення українців як великої нації. Найяскравішим прикладом у цьому аспекті виступає поезія “Ми – Нація, сузір’я мільйонів!”. Саме слово “нація” автор пише з великої літери. Українці стають могутнішими і сильнішими, вони залишаються нескореними і непереможними: “Ми – Нація! Усі – в один побідний!” [1, с. 156]. Саме таким хотів бачити свій народ і такими бачив своїх побратимів по війську Ю. Липа. Найкращі риси ідеального українця поет перераховує у вірші “Батькові”, це і “Правда”, “вірність тихая”, “Непідкупність”, “Братерськість”, “Вінок Знання”, “Душа”, “Перемога”. Уважно вдивляючись у цей перелік, доходимо висновку, що саме брак деяких цих рис у кожній окремій людині був

однією з причин невдалого завершення визвольних змагань, як врешті і недостатнє самоусвідомлення українським народом себе як нації. Тож тих позитивних рис, які автор прославляє, десь не вистачало більшості людей, і поет своїми творами і прикладом намагався їх виховати, пробудити, розкрити. У цьому аспекті варто навести такі рядки: “Юрби чужинців дрижать. Найстрашніше для них: / чи він стопить, / Чи перетопить в землі цій руду на метал?” [1, с. 136]. Тож у 20-х рр. ХХ ст. нашому народові не вдалося перетопити “руду”, але вона нікуди не поділася: “Всупереч Азії жаху і всупереч зимній Європі” [1, с. 136], цей процес може піти на повну потужність. У поезії автор вже відчуває цю ходу: “І от поволі зростають міста ... Поволі тужавіють села ... ” [1, с. 136], і сповнює твір націоналістичним духом: “Світиться знаком Тризуба уся ця земля” [1, с. 136].

Тож поетичну творчість Ю. Липи варто розглядати крізь призму історії. Поезія автора – це емоційна картина воїна визвольних змагань 1917–21 рр., емігранта. Автор намагався усвідомити причини поразки українських сил. Поет звертався до своїх співвітчизників, намагався у них виховати почуття гідності, самоповаги, патріотизму. У поетичних рядках він вимальовує “рецепт щасливого майбуття” для нашого народу. І не дивлячись на те, що пройшло вже чимало років, і багато чого змінилося у світі, проте більшість поезій залишаються актуальними і понині, а деякі з них ніби написані про сьогодні. Тож варто всім нам більш уважно вчитатися в ці рядки і прислухатися до думки поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липа Ю. Твори : в 10 т. – Т. 1 : Поезія / Юрій Липа. – Львів : Каменяр, 2005. – 543 с.

REFERENCES

1. Lyra, Ju. (2005), *Tvory : v 10 t.* [Works : in 10 vol.] / Jurij Lyra. – Kamenjar, Lviv, Ukraine.

УДК 821.161.2:82.09

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ЗДОБУТКИ І ВТРАТИ МИХАЙЛА БЕРНШТЕЙНА

Шевченко В. Ф., д. філол. н., професор
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
 vfshevchenko@ukr.net

У статті проаналізовано літературознавчу спадщину доктора філологічних наук, професора М. Бернштейна: праці з історії української літератури, літературної критики, українсько-російських літературних зв'язків, текстології. Визначено його наукові досягнення і зумовлені домінуванням радянської ідеології неминучі втрати в судженнях і висновках. Обґрунтовано значущість індивідуального внеску дослідника у стратегію науки про літературу.

Ключові слова: літературознавство, ідеологія, наукова спадщина, монографія, стаття, огляд, рецензія, коментар, примітки.

ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЕ ОБРЕТЕНИЯ И ПОТЕРИ МИХАИЛА БЕРНШТЕЙНА

Шевченко В.Ф., д. филол. н., профессор
Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

В статье проанализировано литературоведческое наследие доктора филологических наук, профессора М. Бернштейна: работы по истории украинской литературы, литературной критике, украинско-российским литературным связям, текстологии. Определены его научные достижения и обусловленные доминированием советской идеологии неизбежные потери в суждениях и выводах.